

γνώμην σχέσις μεταξύ τῶν δύο τούτων γεγονότων ὑπάρχει ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ συγγένεια, ἀλλ' ὅμοιότης, ἀλλ' ἀναλογία καὶ σύγκρισις; φυσικὴ μὲν οὐδεμία (πρβλ. Kirchner, Metaph. S. 61. 218. Lotze, Metaph. S. 471. ff. Volkmann, Psych. §. 5 ff. Ritter, Logik und Metaph. II. S. 161—171. E. Umbreit, über das Ich. Wundt, Vorles. S. 17), θετὴ δὲ ἀναμφιβόλως (§ 217).

“Ωστε ἡ ὄρθη ἐρμηνεία, ἡ ὄρθη ἀπόδοσις, τῶν σημείων τῶν ἐπὶ τῆς νευρίνης οὖσας τῶν αἰσθητηρίων συσκευῶν ἐμπεποιημένων πρὸς τὰς ἔνεργητικότητας τοῦ ὑφ’ οὗ ἐμπιοῦνται αἵτου γεννᾷ τὴν ὄρθην εἰκάσια αὐτοῦ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ αἰσθήσει καὶ δι’ αὐτῆς ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ δι’ αὐτῆς ἐν τῷ συνειδότι καὶ δὴ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. (Πρβλ. Fr. Kirchner, Met. S. 91.—Helmholtz, Vorträge, II. S. 54—5. — Ludwig Weis, Anti-Material. I. S. 70-71. 192-3.—P. Volkmann, ἐνθ’ ἀν. S. 10-11.—E. Mach. ἐνθ’ ἀν. S. 435).

245. Συμπέρασμα.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων γίγνεται δῆλον, ὅτι προϊόν τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξύ τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν φυσικῶν συμβεβηκότων εἶναι αἱ ποιότητες καὶ αἱ καταστάσεις τῶν ἡμετέρων νεύρων, ἃς τὸ ἐγὼ διὰ φυσιολογικοῦ μηχανισμοῦ (§ 207) ἀναφέρει εἰς τὰ φυσικὰ συμβεβηκότα ως ποιότητας καὶ μεταβολὰς αὐτῶν (πρβλ. Δ. Παπαϊωάννου Ἀνατ. τόμ. Γ', σ. 441), ἡμεῖς δὲ λαμβάνοντες διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὄργάγων συνείδησιν τῶν ποιότητων καὶ τῶν καταστάσεων τῶν ἡμετέρων νεύρων, λαμβάνομεν συγχρόνως συνείδησιν καὶ τῶν ποιοτήτων καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν φυσικῶν συμβεβηκότων ᾧτοι τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων (§§ 138. 139).

Οὕτω δὲ συγηγένεια φυσιολογικῆς τῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς μεταθέσεως τῶν ποιοτήτων καὶ τῶν καταστάσεων τῶν ἡμετέρων νεύρων εἰς τὸ ὑφ’ οὗ ἐμποιοῦνται αἵτια ως ποιοτήτων καὶ μεταβολῶν τούτων τῶν αἵτιων, εἶναι ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς ἐκείνας καὶ διὰ τῶν αὐτῶν δι’ ἐκείνων μονονού φυσικὴ (§§ 197—203).

**246. Τίνων λαμβάνομεν συνείδησιν διὰ τῶν
αἰσθητηρίων ὄργάνων.**

Αἱ ψυχικαὶ ἀντιλήψεις τῶν ἀλλοιώσεων τῶν αἰσθήσεων
ἔξαντικειμενικευόμεναι ἀποτελοῦσι τὸ οὐκεγώ.

Αἱ ψυχικαὶ δ' ἀντιλήψεις τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθήσεων ἦτοι αἱ ποιότητες καὶ αἱ καταστάσεις τῶν ἡμετέρων νεύρων εἶνε αἱ δὴ λεγόμεναι ποιότητες, σχέσεις, περιστάσεις, καταστάσεις καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἦτοι τὰ γιγνωσκόμενα : I. διὰ τῆς ὄράσεως : τὸ φῶς, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ χρώματα, ἐξ ἣν αἱ μορφαὶ .—II. διὰ τῆς ἀκοῆς: ὁ ὥχος καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ: βρονταὶ, πάταγοι, θόρυβοι, φωναὶ, γλῶσσαι, γόσι, θρῆνοι, γέλωτες, ἄσματα, τόνοι, μουσικὴ καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον.—III. διὰ τῆς ὀσφρήσεως: αἱ ὀσμαὶ, τὸ εὔωδες, τὸ δυσωδεῖς καὶ τὰ ἐκ τούτων ποικίλα συναισθήματα.—IV. διὰ τῆς χεύσεως: οἱ χυμοί, τὸ γλυκύ, τὸ μικρόν, τὸ ἀλμυρὸν κτλ. καὶ τὰ ἐκ τούτων παντοῖα συναισθήματα.—V. διὰ τῆς ἀφῆς: ἡ ἀντιστασις, ἡ πίεσις, τὸ λεῖον, τὸ τραχύ, τὸ μαλακόν, τὸ σκληρόν, καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτον καὶ τὰ ἐκ τούτων συναισθήματα.

Αἱ ψυχικαὶ δ' αὗται ἀντιλήψεις τῶν ἐρεθισμῶν τῶν αἰσθήσεων ἔξαντικειμενικευόμεναι ἀποτελοῦσι τὸ αἰσθητὸν οὐκεγώ, ὅπερ εἶνε αὐτόχρημα ψυχολογικόν.

Τὰ $\frac{9}{10}$ δὲ τῶν ἀντιλήψεων τούτων πορίζονται διὰ τῶν ὄργάνων τῆς ὄράσεως, τῶν ὀφθαλμῶν· διὸ δικαίως θεωροῦνται ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῆς ἀντιλήψεως τῶν ἐκτὸς ἡμῶν κειμένων σωμάτων, διότι δι' αὐτῶν κοινωνοῦμεν οὐ μόνον πρὸς τὰ ἔγγυς ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἀπότατα ἀντικείμενα τοῦ ἐκτὸς κόσμου, ὃν ἀντιλαμβανόμεθα τῆς χροιᾶς, τοῦ μεγέθους, τοῦ σχήματος, τῆς κινήσεως, τῆς θέσεως, τοῦ διαστήματος· δι' αὐτῶν κυρίως προσγγένονται αἱ γνώσεις· δι' αὐτῶν γίγνονται αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματα· δι' αὐτῶν ὑφίσταται ἡ διὰ γραφῆς καὶ σχημάτων γλῶσσα· δι' αὐτῶν προσέτι συμπληροῦνται αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις.

Οἱ ὀφθαλμοὶ δ' ἔτι τελειοῦντες τὰς πρὸς τὸν ἐκτὸς κόσμον σχέσεις ἡμῶν ἐκφράζουσιν ἀμα καὶ τὰς τῆς ψυχῆς διαφόρους καταστάσεις ἀπεικονίζοντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ ποικίλα διανοήματα, τὰ συν-

αἰσθήματα, τὰς ὄρεξεις, τὰ πάθη καὶ τὰς διαφόρους νοσηρὰς καταστάσεις (πρβλ. Λ. Παπ. Ἀν. τ. Γ', σ. 464.—H. Helmholtz, *Vorträge*, II. S. 6—7).

Τὰ ὄπτικὰ αἰσθήματα εἶναι ἄξια μεγίστης προσοχῆς ως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεγείρονται.

247. Τὸ οὐκεγώ, ἵνα ἐρεθίσῃ τὸ ἔγώ δέον νὰ ἐγγίσῃ αὐτό.

Αἱ αἰσθήσεις διεγείρονται ἐρεθιζόμεναι, εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ οὐκεγώ, εἴτε ἐμμέσως τ. Ε. δι' αὐτοῦ τούτου τοῖον τρόπον ὑπάρξεως ἔχοντος.

Τὸ οὐκεγώ ὡς παρακατιόντες (§§ 263—275), ὁψόμεθα, ἵνα ἐρεθίσῃ τὸ ἔγώ δέον νὰ ἐγγίσῃ αὐτό.

Ἡ ἀφὴ τοῦ οὐκεγώ ἐπὶ τοῦ ἔγώ εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς παραγωγὴν ἀλλοιώσεως, διαθέσεως καὶ δὴ αἰσθήματος. Ἀδύνατον αἱ αἰσθήσεις τοῦ ἔγώ τοις ἡ νευρίνη οὐσίᾳ τῶν αἰσθητηρίων συσκευῶν νὰ διεγερθῶσιν ἀνευ ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐπαφῆς τοῦ οὐκεγώ (πρβλ. Condillac, *Logique*, σ. 94—5. J. H. Abicht, *Philos. der Erkenntniss* N. 272—3).

Διὸ πᾶσαι διεγείρονται ἐρεθιζόμεναι εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐρεθιζούντος οὐκεγώ εἴτε ἐμμέσως δι' ἑτέρου οὐκεγώ ἴδιον τρόπον ὑπάρξεως ἔχοντος καὶ ως medium αὐτῶν χρησιμεύοντος (§§ 205. 271. 273. 274. 280), ἴδιαιτα δὲ τὸ ὄπτικὸν νεῦρον· διότι, ἵνα ἐρεθισθῇ, χρήζει ἴδιαιτάτου τρόπου ὑπάρξεως τοῦ οὐκεγώ.

Ἡ διλη δ' αὕτη ἐρεθιζούσα τὸ ὄπτικὸν νεῦρον προξενεῖ τὸ αἴσθημα τοῦ φωτὸς πρῶτον μὲν ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἰτα δ' ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ (πρβλ. Λ. Π. Ἀν. τόμ. Γ', σ. 466.—Körner, *Der Menschengeist*, S. 5).

Τὸ αἴσθημα δὲ τοῦτο ἔξυπνειμενικεύεται οὗτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ ἔγώ καὶ ὑποστασοποιεῖται καὶ θεωρεῖται οἷονει αὐθύπαρκτον καὶ αὐθυπόστατον.

Τὸ αἴσθημα δὲ τοῦτο οὗτως ἔχον, μεταχειριζόμενον τὸ ἔγώ ως μέσον γνωστικὸν γιγνώσκει τὰ ἔκτὸς αὐτοῦ ἐν χώρῳ ἔχτεταμένα. Ἱνα δ' ὅμως τὰ διτα ταῦτα γνωρίσωσιν ἐαυτὰ τῷ ἔγώ

διὰ τοῦ ἐμμέσου τούτου γνωστικοῦ μέσου, δέον νὰ παράσχωσι καὶ αὐτὰ ἐξ ἑαυτῶν μέσον τι καθιστῶν δυνατὴν τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν τῷ ἐγώ· τοιοῦτον δὲ μέσον εἶνε τὸ χρῶμα (H. Helmholtz, Vorträge. II. S. 63), ὅπερ εἶνε ὡς τὸ φῶς μόνον αἰσθημα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ (Δ. Π. Ἀν. Γ', σ. 466. H. Wolff. Specul. u. Philos. Bnd. II. S. 157)· καὶ ὅπερ οὐδὲν ἔτερον εἶνε ἢ αὐτὸ τὸ ἐρεθίζον οὐκεγώ ἔχον ἴδιον τρόπον ὑπάρξεως (H. Helmholtz, Vorträge. II. S. 55—56).

Λοιπὸν τὸ μὲν χρῶμα εἶνε προϊὸν τοῦ ἐγώ, τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἐρεθίζοντος σώματος, ἴδιον τρόπον ὑπάρξεως ἔχοντος, τὸ δὲ φῶς προϊὸν τοῦ ἐγώ, τοῦ ὄπτικοῦ γεύρου καὶ τοῦ οὐκεγώ, ἴδιον τρόπον ὑπάρξεως ἔχοντος,

247. Ποῦ κεῖται τὸ φῶς καὶ τὸ χρῶμα.

Τί παρατηρητέον ἐν γένει περὶ τῆς δράσεως.

'Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι· Ιον τὸ φῶς δὲν κεῖται ἔκτὸς τοῦ ἐγώ ἀλλ' ἐν αὐτῷ καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶνε ὑποκειμενικὸν αἴσθημα, ὡς τοιοῦτον δὲ ἐστερημένον πάσης ἴδιότητος ἀγηκούσης αὐτῷ ἐξ ἀντικειμένου (πρᾶλ. H. Helmholtz, Vorträge, II. p. 55, πρᾶλ. Kirchner. Met. S. 214). Καν τὸ χρῶμα εἶνε πλάσμα τοῦ ἐγώ μεσολαβοῦντος τοῦ αἰσθήματος τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἴδιον τρόπον ὑπάρξεως ἔχοντος ἐρεθίζοντος οὐκεγώ (πρᾶλ. καὶ θεωρίαν περὶ χρωμάτων Young-Helmholtz καὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν Wundt παρὰ H. Wolff, Specul. u. Philos. Bnd. II. S. 157—8).

Διὰ τοῦ ὑποκειμενικοῦ δὲ τούτου μέσου τοῦ φωτὸς καὶ διὰ τοῦ ἔτι ὑποκειμενικωτέρου μέσου τοῦ χρώματος καθίσταται δυνατὴ ἡ μορφὴ καὶ δὴ ἡ αἰσθητοποίησις τῶν παμποικίλων τρόπων ὑπάρξεως τοῦ οὐκεγώ· διὰ τοῦ διπλοῦ δὲ τούτου ὑποκειμενικοῦ μέσου: τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ χρώματος, ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐγώ τοῦ οὐκεγώ, ὡς εἶρηται, κατὰ τὰ $\frac{9}{10}$ τῶν δυνατῶν τρόπων τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ.

Αἱ ἐντυπώσεις δὲ τῆς αἰσθήσεως ταύτης εἶνε τοιαῦται κατὰ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ἐνάργειαν ἐν τῇ γνώσει τοῦ οὐκεγώ, ὥστε ἡ γλῶσσα καὶ ὁ νοῦς διαγείζονται παρ' αὐτῆς τὰς εἰκόνας, δι· τὴν ἐφράζουσι τὴν τελειότητα τῆς γνώσεως· ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς αἰ-

σθήσεως ταύτης πηγάζει a priori καὶ ὁ θεωρητικὸς σχηματισμὸς τοῦ νοῦ (πρβλ. καὶ Werdermam, Darstellung der Philosoph. S. 148). διὸ αἱ ἀντιλήψεις τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων, ἵνα ὑποθληθῶσιν εἰς ἐπιστημονικὴν σύγχρισιν, δέον γὰρ ἀναγθῶσι πρῶτον εἰς ἀντιλήψεις ὄπτικὰς οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀφηρημένων ἐν γοιῶν (πρβλ. καὶ Lindner, Psych. σ. 42—43. καὶ Λ. Π. Ἀνατ. τόμ. Γ'. σ. 464)· πρβλ. Ἀλέξανδρ. Ἀφροδισιέα, Ὑπόμνημα εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ Ἀριστοτέλους, ἔκδ. Herm. Bonitz, εἰς τὸ μεῖζον Α. (1)).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

"Ἐρευνά περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸ ἐγώ γιγνώσκει τὸ οὐκεγώ. §§ 249—289.

249. Ἡ ἡμετέρα γνῶσις τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντικειμενικοῦ ποκειμενικῆς ἀλληλεπιδράσεως.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων γίγνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἡμετέρα γνῶσις τοῦ ἡμετέρου ἔξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἀποτέλεσμα: ἀντικειμενικο-ύποκειμενικὰς ἀλληλεπιδράσεως (§§ 241—243). Ἀλλὰ πῶς κατορθοῦται τὸ τοιοῦτον: πῶς τὸ οὐκεγώ ἐκτὸς τοῦ ἐγώ κείμενον διεγείρει ἐν αὐτῷ τὰ ἐν αὐτῷ ἀναμφισβητήτως ὑπάρχοντα αἰσθήματα; Πῶς διὰ τῆς ἐπαφῆς τοῦ οὐκεγώ ἐπὶ τοῦ ἐγώ ήτοι δι' ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων τοῦ ἐγώ ὑπὸ τοῦ οὐκεγώ γεννᾶται τὸ αἰσθημα;

Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς γνώσεως δὲν ὑπάρχει δυσκολώτερον πρόβλημα. Ἡ ἀναπαραγωγὴ δὲ αἰσθημάτων ἐξ ἐρεθισμοῦ γεννωμένου ἐν αὐτῷ τῷ ἐγώ ἀνευ ἀντικειμένου τινὸς ἔξωτερικοῦ (πρβλ. Fr. Kirchner, Psychologie S. 279—280. Johannes Müller, Phantastische Gesichterscheinungen. Geubescher, Sinnesthäuschungen, 1852.) (πρβλ. κεφ. 12 ήτοι §§ 209—308), ἐπιτείνει τὴν δυσχέρειαν, ἵτις φύσει ὑπάρχει ἐν τῇ μεταφυσικῇ γνώσει τοῦ

ούκεγώ (πρβλ. καὶ Josef Müller, System der Philosophie S. 47—48.).

ΤΕΧΝΟ. Πάντες δοξάζουσιν, ὅτι τὰ αἰσθήματα διεγίρονται ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν σωμάτων τῶν ἔκτὸς ἡμῶν κειμένων.

Ἐξήγησις τοῦ φάνομένου τούτου ἀδύνατος.

Πάντες δοξάζουσιν, ὅτι τὰ αἰσθήματα, ἐξ ὧν αἱ παραστάσεις, ἐξ ὧν αἱ ἔγγοιαι, διεγίρονται ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν σωμάτων τῶν ἔκτὸς ἡμῶν κειμένων.

'Αλλ᾽ ἐὰν ἡ μὲν νοοῦσα οὐσία δὲν ἔξερχηται τοῦ ἑαυτῆς σώματος, τὰ δὲ αἰσθητὰ δὲν εἰσέρχωνται εἰς αὐτὴν, οἷα εἶνε, (πρβλ. καὶ Herm. Wolff, Ueber den Zusammenhang unserer Vorstellungen mit Dingen ausser uns. S. 42—43), πῶς τὰ σώματα ἐνεργοῦσιν ἔνθα οὐκ εἰσίν· ἡ πῶς τὸ ἔκτὸς τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου κείμενον καὶ χῶρον τριχῇ διαστατὸν κατέχον οὐκεγώ ἀναπαράγεται ἐν αὐτῷ κατὰ ποσόν, ποιόν, χῶρον, χρόνον, σχέσιν διὰ τῶν αἰσθητηρίων κεντρομόλων νεύρων;

Τοῦτο κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν πάντων τῶν μεταφυσικῶν εἶνε αἴνιγμα (πρβλ. καὶ Heinr. v. Schöler, Kritik der wissenschaftlichen Erkenntnisse S. 22—131). ἡ δὲ ἐξήγησις τοῦ αἰνίγματος τούτου εἶνε ἀπολύτως ἀνέφικτος διεῖσδικος τοῦ θόρηκα καὶ προϊών ἔτι ἐρῶ λόγους· διότι, ὡς εἴρηται, εἶνε μὲν γνωστόν, δτι 1) ἀπασαι αἱ ἐντυπώσεις αἱ προερχόμεναι ἐκ τοῦ περιφερικοῦ γευρικοῦ συστήματος, ἐσωτερικοῦ τε καὶ ἐξωτερικοῦ, καταλήγουσιν εἰς τὴν κεντρικὴν ἐστίαν· τῷδε αἰσθητικότητος τὴν ἐν τῇ φλοιώδει φαιᾶ οὖσίᾳ τῶν ἡμισφαιρίων τοῦ προσθίου ἐγκεφάλου (§§ 97), 2) αἱ ὄδοι, διεῖσδικος τῶν μεταβαίνουσιν αἱ ἐντυπώσεις αὗταις εἰς τὴν εἰρημένην μοῖραν, διέρχονται διὰ τῶν ἐν §§ 71. 72. 81 σημειωθέντων σημείων, 3) ἡ εἰδίκευσις τῶν ἐντυπώσεων τούτων (τῶν ἐρεθισμάτων) τῶν στοιχείων τῶν ἐποπτειῶν, ἀντιλήψεων καὶ τῶν παραστάσεων γίγνεται ἐν τῷ περιφερικῷ γευρικῷ συστήματι, ἔτι δὲ 4) ἡ μεταβολὴ τῶν μυϊκῶν ἴστων ἡ ἐκ τῆς δράσεως τοῦ αἰτίου συμβαίνουσα εἶνε καταφυγὴς διὰ τὰς περὶ τὴν μορφὴν τοῦ ἴστου παραλλαγάς, ἐξ ὧν πηγάζει τὸ ἕδιον αὐτοῦ λειτουργικόν.

φαινόμενον, ἀλλ' ἡ φύσις τῆς προσγιγνομένης μεταβολῆς τοῦ νευρικοῦ ἴστοῦ, κυρτάρων τε καὶ ἵνων, δι' ἣς κατορθοῦται· 1) ἡ διέγερσις αὐτῶν συνφόδια τῇ φύσει, τῷ ποιῶ, τοῦ αἰτίου αὐτῆς, 2) ἡ ἀντίληψις καὶ δὴ εἰδίκευσις τῆς διεγέρσεως ταύτης, 3) ἡ μετάθεσις τῆς εἰδεικευμένης ταύτης διεγέργεως εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα καὶ τοποθέτησις αὐτῆς ὡς εἰδίκοῦ αἰσθήματος ἐν τῷ αὐτόθι οίκειῷ κέντρῳ ἀγνοεῖται τελείως (§ 289). (πρβλ. Paul Lefert, σ. 215. Viault καὶ Jolyet, σ. 116—137. Körner, Der Menschengeist. S. 83. Βουσάκην σ. 34. H. Schöler, Krit. S. 289—291, 421—468).

Ἄλλὰ καὶ ταύτης γιγνώσκομένης, πάλιν θὰ ἔμενε μυστήριον τὸ τελεῖται κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην καὶ μετ' αὐτήν, ἢτε a priori τελούμενον· (πρβλ. καὶ Schöler, ἐνθ' ἀν. S. 22—3).

Ἐντεῦθεν δὲ δῆλον, διατί μεταξὺ τοῦ δι' ἑσωτερικῆς πείρας δεδομένου χαρακτῆρος ἐνός τινος αἰσθήματος καὶ τοῦ μηχανικοῦ χαρακτῆρος μιᾶς τινος κινήσεως ὑλικῶν μορίων, ἔστωσαν αὐτὰ σταθμητὰ ἡ ἀστάθμητα καὶ νοείτω τις αὐτὰ ὡς ἀν θέλη, δὲν εἶνε νοητὴ οὐδαμῶς οὐδεμίᾳ ἀναφορὰ (πρβλ. A. Fick, Lehrbuch der Anatomie und Physiologie der Sinnesorgane. S. 41. Fr. Kirchner, Psych. S. 74.)

ΣΒ Ι. Ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἔξηγησις τοῦ φαινούμενου τούτου ἀδύνατος.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ πράγματος εἶνε ἀναμφισβήτητος· φυσιολόγοι πρώτης δυνάμεως, οἷος ὁ Du Bois-Reymond, W. Wundt καὶ ἄλλοι ἀνομολογοῦσι τοῦτο μετὰ τῆς ἴδιαζούσης τοῖς ἀληθέσιν ἐπιστήμοσιν εἰλικρινείας λέγοντες:

Ο μὲν Du Bois-Reymond (Ueber die Grenzen des Naturerkennens. 1898. S. 33), ὅτι «οὐ μόνον ὡς ἔχει σήμερον ἡ ἡμετέρα γνῶσις ἀδυνατεῖ νὰ ἴξηγήσηται τὴν συνείδησιν ἐκ τῶν ὑλικῶν ὅρων, ὑφ' οὓς αὕτη ἐμφανίζεται, ὅπερ δὴ πᾶς τις ὅμολογεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν τοῦτο οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι ἔσται ποτὲ δυνατόν.

»Κίνησις μόνον κίνησιν δύναται νὰ γεννᾷ τὴν μεταβάλληται πάλιν εἰς δυναμικὴν ἐνέργειαν· δυναμικὴ δὲ ἐνέργεια δύναται μό-

νον κένησιν νὰ γεννᾶ, ή νὰ διατηρῇ ισορροπίαν ἐν στάσει ή νὰ ἀσκῇ πίεσιν ή ὀλκήν. Τὸ ἄθροισμα τῆς ἐνεργείας διαμένει ἐν τούτοις τὸ αὐτό. Πλέον δὲ ή ὅσον ὁ νόμος εὗτος ὅριζει, ἀδύνατον εἶναι νὰ συμβῇ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἡττον τούτου. Ἡ μηχανικὴ αἴτια ἀναλίσκεται ὀλόκληρος ἐν τῷ μηχανικῷ ἀποτελέσματι.

» "Ωστε τῶν παρὰ τὰ πάθη τῆς ὑλῆς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐκδηλουμένων πνευματικῶν φαινομένων ματαίως ζητεῖ ὁ νοῦς ἡμῶν τὸν ἀποχρῶντα λόγον· ταῦτα ἴστανται ἔξω τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, καὶ ἡδη εἰσὶ διὰ τοῦτο ἀκατανόητα, ώς θὰ ἥτο καὶ τὸ Perpetuum mobile.

» 'Ἄλλ' εἶναι καὶ ὄγευ τούτου ἀκατανόητα. 'Αληθὲς μέν, δτι οἱ ἐπιπολαίως σκοποῦντες ὑπολαμβάνουσιν, δτι θὰ ἥτο τάχα δυγατὸν διὰ τῆς γνώσεως τῶν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὑλικῶν παθημάτων νὰ γένωνται ἡμῖν καταληπτὰ πνευματικά τιγα φαινόμενα καὶ ἴδιοφυῖαι, οἷον ἡ μυήμη, ἡ τῶν παραστάσεων ῥοή καὶ ὁ συνειρμός, αἱ ἀκολουθίαι τῆς ἀσκήσεως, αἱ εἰδικαὶ εὑφυῖαι κτλ., ὅμως ἡ ἐλαχίστη σκέψις διεδάσκει δτι ταῦτα πάντα εἶναι πλάνη (Du Reymond, ἔνθ' ἄν. S. 41).

Τίνα ποτὲ σύνδεσμον δύναμαι νὰ νοήσω ὑφιστάμενον μεταξὺ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡρισμένων κινήσεων ὡρισμένων ἀτόμων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν δι' ἐμὲ ἀρχικῶν, περαιτέρω ὅρισμοῦ ἀνεπιδέκτων καὶ ἀναμφισβητήτων γεγονότων. «ἄλγω, χαίρω, ἔχω αἰσθησιν γλυκέος, δσφραίνομαι ὀσμὴν ῥόσων, ἀκούω μουσικοῦ ὄργάνου τόνον, βλέπω ἐρυθρὸν χρῶμα» καὶ τῆς ἐπίσης κατ' ἄμεσον τρόπον ἀπορρεούσης ἐντεῦθεν βεβαιότητος «ἄρα ὑπάρχω».

Εἶνε δηλαδὴ ὅλως καὶ ἐς ἀεὶ ἀκατανόητον, διὰ τὸ ἀρά γε ἀριθμῷ τινι ἀτόμων ἀνθρακος, ὑδρογόνου, ἀζώτου, ὀξυγόνου κτλ. Ὅφειλε νὰ μὴ ἥτο ἀδιάφορον τὸ πῶς κεῖνται καὶ πῶς κινοῦνται η πῶς ἔκειντο καὶ πῶς ἔκινοῦντο πρότερον η πῶς θὰ κεῖνται καὶ πῶς θὰ κινῶνται ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ γένεσις τῆς συνειδήσεως ἐκ τῆς συεργασίας αὐτῶν κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ νοηθῇ.

"Αν δὲ πάλιν ἔδεχόμεθα, δτι ὁ τρόπος καθ' δν τὰ ἄτομα κεῖνται καὶ κινοῦνται δὲν εἶνε αὐτοῖς ἀδιάφορος, τότε θὰ ἐπρεπε νὰ νοῶμεν καὶ ἔλαστον ἔξ αὐτῶν φέρον ἡδη συνείδησιν, οἵαν αἱ μονάδες (τοῦ Leibnitz).

Αλλ' οὖτως οὐ μόνον ἡ συνείδησις καθόλου δὲν θὰ ἔξηγεῖτο, ἀλλά, καὶ ὑπὲρ τῆς ἔξηγήσεως τοῦ ἐνιαίου τῆς συνείδησεως τοῦ ἀτόμου δὲν θὰ ἔκερδιζομεν τὸ ἐλάχιστον.

«Εἶνε λοιπὸν κατ' ἀρχὴν ἀδύνατον τὸ ἔξηγήσασθαι δι' οἰουδήποτε μηχανικοῦ συνδυασμοῦ, διατὶ ἡ μὲν ἐκ τονοδοτῶν König μουσικὴ συμφωνία μολ ἀρέσκει, ηδὲ διαπύρου σιδήρου ἐπαφὴ μὲ λυπεῖ» Du Bois-Rymond, ἐνθ' ἀν. 42).

Ο δὲ Wundt «οἵ πρὸς τὰ σωματικὰ πάθη δεσμοὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς θὰ εἴχον τότε μόνον ὑλιστικὴν σημασίαν, εἰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτη ἡδύναντο τὰ ψυχικὰ φαινόμενα νὰ θεωρῶνται κανονικῶς ὡς ἀποτελέσματα (Wirkungen) τῶν σωματικῶν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένοις ισχυουσῶν αἰτιώδῶν ἀναφορῶν. Αλλὰ τοῦτο θὰ ἡλήθευε τότε μόνον, εἰ τὰ ψυχικὰ παθήματα ἦσαν πνευματικῆς φύσεως.

Διὸ καὶ ισχυρίζεται ὅντως ὁ ὑλισμὸς ὅπως διεξαγάγῃ τὴν ἔχουσαν θεσιν, ὅτι κινήσεις δῆθεν εἰσὶ τὰ παθήματα ἔκεινα· καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ισχυρισμοῦ τούτου ἐπικαλεῖται τὰς φυσιολογικὰς λειτουργίας ἐν τῷ γενερικῷ συστήματι. Αλλ' ὅμως αἱ λειτουργίαι αὗται δὲν εἶνε αὐτὰ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα (W. Wundt, Physiologische-Psychologie, 1887. Bnd. II. S. 133.). Καὶ ἀλλαχοῦ «ἀμφότερα τὰ συμβεβηκότα εἶνε ἀκριβῶς τόσον ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτῶν ὅσον ἐν τῷ εἶδει τοῦ συνδέσμου ἀσύγκριτα».

Δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, πῶς κίνησίς τις μεταβάλλεται εἰς ἔτεραν κίνησιν, ἐν πάσῃ περιπτώσει προσδιωρισμένον τι αἰσθάνεσθαι καὶ συναίσθάνεσθαι εἰς ἔτερόν τι αἰσθάνεσθαι καὶ συναίσθάνεσθαι· ἀλλὰ πῶς κίνησίς τις ὀφείλει νὰ γένηται αἰσθημα ἢ συναίσθημα, τοῦτο δὲν δύναται οὐδεμία μηχανικὴ τοῦ κόσμου νὰ ποιήσηται καταληπτὸν (W. Wundt, Vorlesungen über die Menschen und Thieres-Seele. III Aufl. 1898 S. 8).

252. Οἱ λέγοντες, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος κέκτηται συγγενῆ τὴν δύναμιν τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως, τοῦ συνοψίζειν καὶ συγκρίνειν αὐτὴν πρὸς ἄλλην καὶ μεταβάλλειν εἰς ἴδεαν κτλ. ἀντιφάσκουσι πρὸς ἑαυτούς.

'Εκ τῶν εἰρημένων γίγνεται δῆλον, ὅτι οἱ λέγοντες, ὅτι «ὁ ἐγκέφαλος κέκτηται ἔμφυτον ἢ συγγενῆ τὴν δύναμιν τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως, τοῦ συνοψίζειν καὶ συγκρίνειν αὐτὴν πρὸς ἄλλην καὶ μεταβάλλειν εἰς ἴδεαν (πρβλ. Κ. Βουσάκ. Φυσιολογ. τοῦ ἀνθρώπου, σ. 407), ώς καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι αόπουδήποτε καὶ ἀν στρέψωμεν τοὺς ὄφθαλμούς ἡμῶν, εἴτε εἰς τὴν συσσώρευσιν καὶ κίνησιν τῶν μορίων ἐν τῇ ὄργανικῇ ὥλῃ, εἴτε.... εἰς τὴν αἰσθησιν.... ἢ τὴν νόησιν καὶ συνείδησιν κτλ. πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὅσον μακρὰν καὶ ἀν προχωρήσωμεν ἢ βαθέως διεισδύσωμεν, οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν, εἰμὴ εὔρεῖαν σύνθεσιν κινήσεων, ἀπείρους μεταμορφώσεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, συμφώνους πρὸς τοὺς καθωρισμένους νόμους, οἵ τινες δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν ὑπὸ τοὺς τῆς μηχανικῆς. Πάντες οἱ διάφοροι τρόποι ἡμῶν τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς φύσεως ἐπὶ τέλους ἀνάγονται εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μοναδικὸν γεγονός, τὴν κίνησιν, καὶ ἄρα εἰς τὴν γενικὴν μηχανικὴν. 'Η φυσική, ἡ χημεία, ἡ οὐρανία μηχανική, ἡ βιολογία, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας, οὐδὲν ἄλλο εἴνε 'ἢ περιπτώσεις.... τῆς κινήσεως καὶ ἐπομένως τῆς γενικῆς μηχανικῆς, «.... πράγματι ὑπάρχει μία καὶ μόνη ἐπιστήμη, ἡ ἐπιστήμη τῆς κινήσεως, τῆς γενικῆς μηχανικῆς.» Καὶ ὅτι «εἰ ἐγνωρίζομεν τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς τῶν μορίων, τότε τὰ λεπτότερα καὶ ἀνωτέρας τάξεως φαινόμενα τῆς ζωῆς, τὰ ἐκ τοῦ νευρικοῦ ἴστοῦ (διάνοια, αἰσθήσεις κτλ.), θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρασταθῶσι διὰ μαθηματικῆς τινος ἐξισώσεως, διότι ἀπαντά τὰ φαινόμενα τοῦ νευρικοῦ συστήματος, αἰσθήσις ἢ αἰσθήματα καὶ ἴδεαι ὑπὸ ἀντικειμενικὴν ἐποψίην οὐδὲν ἄλλο εἴνε 'ἢ σύστημα κινή-

σεων τῶν μορίων τῆς νευρικῆς οὐσίας (πρβλ. Jules Soury ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἔξηγήσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων «L'encéphale», № 1. Janvier, 1883) κυριολεκτικῶς οὐδὲν θετικόν, σοβαρόν, λέγουσιν, ἵνα μὴ εἴπω μεῖζόν τι, βαρύτερόν τι· διότι ὡς αὐτοὶ οὗτοι ἀνομολογοῦσι χονδροειδέστατα πρὸς ἑαυτοὺς ἀντιφάσκοντες ἀγνοοῦσι τελείως: 1) πόθεν ὁ ἐγκέφαλος ἀρύεται τῇ δύναμιν ταύτην τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως, τοῦ ἀποταμιεύειν καὶ συγκρίνειν αὐτὴν πρὸς ἄλλην καὶ μεταβάλλειν πρὸς ἰδέαν, 2) πόθεν τὸ ἐγκεφαλικὸν κύτταρον, κρᾶμα ὅν δινθρακος, ὀξυγόνου, ὕδρογόνου, ἀζώτου καὶ θείου (§§ 25—27) καὶ ἄλλων ἀρύεται τὴν συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως (πρβλ. Ferrière, L'âme est la fonction du cerveau, 1883, παρὰ H. v. Schöler, Kritik der wissenschaftlichen Erkenntniss, S. 136—137), 3) τὸν λόγον τῆς λειτουργικῆς διαφορᾶς τῶν νευρικῶν κυττάρων ἀπ' ἄλληλων, τοῦ τῆς κατ' ἐπιπολὴν φαινῆς οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἄλλοθι ὑπάρχοντος· τῶν ιστολόγων καὶ τῶν χημικῶν οὐδεμίαν διαφορὰν αὐτῶν διορώντων, τῶν μὲν κατὰ τὴν ὑφήν, τῶν δὲ κατὰ τὴν χημικὴν σύνθεσιν (πρβλ. K. Βουσάκ. Φυσιολ. σ. 407), 4) τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς τῶν μορίων (Jules Soury, ἐνθ' ἀν.).

'Αγνοούμενων δὲ πάντων τούτων καὶ πλείστων ἄλλων αὐτοῖς παρομαρτούντων (πρβλ. Schöler. Krit. S. 433—7)· καὶ μάλιστα τῆς οὐσίας καὶ φύσεως τῶν μορίων: τῆς βάσεως αὐτῶν, ὡς ἀποίων διαφευγόντων τέλεον τὴν ἡμετέραν γγῶσιν (πρβλ. H. Shöler S. 472), πῶς δύναται τις νὰ ἀποφήνηται ἐπιστημονικῶς, ὅτι 1) πάντα τὰ φαινόμενα φυσικὰ ἢ βιολογικά, ψυχικὰ ἢ κοινωνιολογικὰ ἀνάγονται ἐπὶ τέλους εἰς μίαν ἐπιστήμην: τὴν γενικὴν μηχανικὴν; 2) αἰσθησις ἢ αἰσθήματα καὶ ἴδεαι ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἐποψιν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σύστημα κινήσεων τῶν μορίων τῆς νευρικῆς οὐσίας; » Καὶ πῶς θὰ ἐγιγνώσκοντο οἱ νόμοι τῆς μηχανικῆς τῶν μορίων ἀγνοούμενης τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτῶν; καὶ ἂν ἐγιγνώσκοντο εἰς τὸ θὰ συνετέλει ἢ τοιαύτη γνῶσις αὐτῶν; δὲν ἔχουσι πολλάκις τὰ αὐτὰ φαινόμενα διαφόρους αἰτίας καὶ τάναπαλιν (πρβλ. Herm. Wolff, Specul und Philos. Bnd. II. S. 173). 'Η δὲ ἀγνοιακή τῆς οὐσίας καὶ φύσεως τῶν μορίων δὲν συνεπάγε-

ται κατὰ λογικὴν ἀνάγκην τὴν ἄγνωσιαν παντὸς φαινομένου αὐτῶν; (πρβλ. καὶ Karl Grün, Die Philos. in der Gegenwart S. 198).

253. Ἀνεξήγητον τὸ φαινόμενον τοῦτο (፡ πῶς γεννᾶται τὸ αἴσθημα) ἐκ τε φυσιολογικῆς ἐκ τε ψυχικῆς ἐπόψεως.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων γίγνεται δῆλον, δτι ἐκ φυσιολογικῆς ἐπόψεως δὲν δύναται νὰ δοθῇ ἔξηγησις τοῦ φαινομένου τούτου (πρβλ. A. Fick. ἐνθ' ἀν. καὶ Fr. Kirchner, Psych. S. 73—74. πρβλ. καὶ Scholer, S. 421—426.

Διότι ἡ αἴσθησις ἡ ἡ ἀντίληψις ὡς τοιαύτη θεωρουμένη εἶνε καὶ μένει ἄϋλον τι συμβαῖνον (Fick, ἐνθ' ἀν. Herm. Wolff, ἐνθ' ἀν. II. S. 194) καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνεπίδεκτον μεταφυσικῆς γνώσεως καὶ δὴ ἐρμηνείας· οὔτε ὑπὸ φυσιολογικὴν ἐποψιν οὔτε ὑπὸ ψυχολογικὴν δύναται νὰ λυθῇ τὸ προκείμενον πρόβλημα.

Καὶ ὑπὸ φυσιολογικὴν μὲν ἐποψιν, διότι ἡ φυσιολογία ἀδυνατεῖ νὰ παράσχῃ ἀκριβῆ ὄρισμὸν τῆς αἰσθήσεως, διότι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς δύναται νὰ προθῇ μόνον μέχρι τοῦ ἀκροτάτου δρίου τῶν μορίων τῆς κινήσεως καὶ πλέον οὐ (πρβλ. Schröder. Die Phathologie der Geisteskrankheit. S. 7, παρὰ Σχαϊδεμάχερ, «Μελ. κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ» σ. 7, Schöler S. 421—444), ἀγνοεῖ τι συμβαίνει μετὰ τῶν νεύρων, ὅταν ἐρεθίζηται (πρβλ. Kirchn. Psychol. S. 77).

Ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Ludwig (Lehrbuch der Physiologie des Menschen I. S. 87. f. 127. f. 147.), Du Bois-Reymond (Untersuchungen über thierische Elektrisität, I. S. XV. A. Fick, (Kompendium der Physiologie des Menschen S. 24) γίγνεται δῆλον μόνον, δτι ἐν τῷ ἐρεθισμῷ τοῦ νεύρου δεικνύονται μεταβολαὶ τινες τοῦ ἡλεκτρικοῦ νευρικοῦ ῥευστοῦ τοῦ πληροῦντος τὰ νεῦρα (§ 74).

Ἐκ τίνος δ' ὅμως ἔξηρτηται δ' ἐρεθισμὸς ἐκεῖνος καὶ ἐν πολα σχέσει ἴσταται πρὸς τὴν αἴσθησιν εἶνε ἡμῖν ὅλως ἄγνωστον (πρβλ. Fr. Kirchner, Psych. S. 77—78. Fechner, Psychophysik, II.

p. 378. πρβλ. καὶ H. Wolff. *Specul. und Philos.* S. 154.—Krug. *Philosophisches Lex.* IV. S. 440). Διὸ καὶ ὁ Wundt λέγει λίαν ὀρθῶς σχετικῶς πρὸς τοῦτο (Vorles. S. 16) «ἀφ' οὗ τὸ ἡμέτερον νοεῖν ἔχη διατάξει τὸ πᾶν ἦτοι ἔχη ὄρισει τοῖς πράγμασι τὴν θέσιν αὐτῶν, ἔχη μεταβάλει τὸ χάος τῶν αἰσθητῶν ἐντυπώσεων εἰς φωτεινὴν (ἐναργῆ) τάξιν, μένει ὑπόλοιπόν τι, ὅπερ δὲν ἔχει οὐδεμίαν θέσιν τὸ ἡμέτερον συναισθάνεσθαι, βούλεσθαι καὶ αὐτὸ τὸ νοεῖν.»

Τὸ πότε ψυχολογικὴν θέα, διότι ἡ ψυχολογία δὲν δύναται νὰ ὄρισῃ τὴν ἴδιαν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τελουμένην ἐν τῇ αἰσθήσει, διότι ἡ αἰσθήσις ἐκφαίνεται ἐν τῷ συγειδότι ἡμῶν ὡς ἀπλῆ τεθεμελιωμένη κατάστασις καὶ δὴ a priori (πρβλ. καὶ H. Wolff, ἐνθ' ἀν. II. S. 192. H. Schöler, S. 468—472). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ γνῶσις δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, ἡ κατανόησις τῆς οὐσίας τῆς αἰσθήσεως κεῖται πέρα τῶν ὅρίων τῆς δυνατῆς ἡμῶν γνώσεως (Σχαϊδεμάχερ, ἐνθ' ἀν. σ. 88).

Οἱ δυνατοὶ δὲ ὄρισμοὶ οἱ διθέντες ὑπό τε φυσιολόγων καὶ ψυχολόγων ἐκφράζουσι μόνον τὴν ἀλήθειαν τὴν γιγνωσκομένην ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐκάστου, διτι δηλαδὴ ἡ αἰσθήσις εἶνε κατάστασις καὶ ἐνέργεια τυῦ ἐγώ, τι δὲ πλέον οὐδεὶς μέχρι τοῦδε κατώρθωσεν οὐδὲ θὰ κατορθώσῃ ἔνεκα τῆς φύσεως τοῦ πράγματος (πρβλ. Σχαϊδεμάχερ, ἐνθ' ἀν. σ. 89. Hermann Wolff, ἐν. ἀν. σ. 192. Otto Funke, *Lehrbuch der Physiologie*, Bnd. II. § 179. S. 4—5. H. v. Schöler, *Krit.* S. 422. 469—472).

Ἡ ἐσωτερικὴ οὐσία τῆς αἰσθήσεως εἶνε κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀδιαφανοῦς πέπλου, δν μήτε ἡ φυσιολογία διὰ τῶν μικροσκοπίων καὶ τῶν ἀνατομικῶν μαχαιρῶν μήτε ἡ φιλοσοφία διὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς φιλοσόφων δύνανται νὰ διαρρήξωσιν ἐπ' ἐλάχιστον (πρβλ. Σχαϊδεμάχερ, ἐνθ' ἀν. σ. 89. Griesinger παρ'. Ἀποστολίδη Σ. Αἰ. ψυχώσεις, σ. 72—75· πρβλ. καὶ Θεμ. I. Μιχαλόπουλον, Πρὸς τι αἱ ψυχώσεις, σ. 31—2).